

Paari tuhande aastane Assamalla

Assamalla ja lähikülade endiste ja praeguste elanike kokkutulek toimub 7. juulil algusega kell 12 kohaliku raamatukogu juures. Assamalla kirjaliku esmamainimise 770. aastapäeva puhul avatakse külakivi. Järgnev artikkel on lühiülevaade selle auväärse ees oleva küla ajaloost.

Inimelu ja ühiskonna areng meie maal algas alates 7. aastatuhandest enne meie aja-arvamist, siis, kui pärast mannerjää taganemist ürgsed kütid ja kalastajad rajasid siin esimese hõreda asustuse. Ülipikkamööda liikus elu edasi noil kaugedel aegadel, täienesid inimese tööriistad ja tootmisviisid. 2. aastatuhande algul e. m. a. jõuti karjakasvatuseni, mõni sajand hiljem näib tekkivat maaviljeluse alge. Sama aastatuhande keskel kaasnesid kivist ja luust tööriistadele esimesed pronksist esemed, peamiselt toredusrelvad ja ehted; 1. aastatuhande keskel ilmub raud.

Sedamööda, kuidas rauast tööriistade hulk suurenes, hakkasid need kiirendama elu arengutempot. Raast kirvega võis edukalt laastada metsa ja muuta seda alemaaks. Raudteralise kõplaga peenedati mäntaid ja kobestati mulda külvikohaseks, raudne sirp ja võsavikat said muistse naise tähtsamateks tööriistadeks. Meie aja-arvamise 1. aastatuhande algul saab põlluharimine eesti hõimude peamiseks elatusallikaks.

Uue elatusviisi edusammud tõid kaasa asustuse levimise uutele aladele. Põlluharijad siirdusid pikkamööda kõrgematele ja viljakamatele maadele. 1. aastatuhande esimesel poolel kujuneb praegusel Eestimaal terve hulk avaraid asustussaari, üks neist Pandivere kõrgustikul. Juba tollal, 1500 ja rohkem aastat tagasi harisid meie esivanemad üles tunduva osa põlistest põllumaadest ja rajasid tuhandeid külasid, millest enamik on säilinud meie päevini. Tol kaugel ajal said alguse ka Assamalla avarad nurmed, mida järgnevate sajandite jooksul sugupõlvad pidevalt laiendasid. Alemaade kõrval levisid järjest enam põlispõllud, mida hakati juba adraga kündma, peamiselt kultuurtaimedeks olid siis oder ja nisu, lina, hernes ja naeris, vähesel määral ka rukis ja kaer.

Vanemad kirjalikud teated siinsetest asulatest ulatuvad tagasi 13. sajandi alguseni. Pärast ristisõdijate vallutusi jäid Harju- ja Virumaa Taani kuninga valdusteks. Üsna oma võimu kindlustamise algul laskis Taani valitsus kirja

panna kõik siinsed külad ja nende suurus adramaades, määrates ühtlasi, misugusele feodaalisandale ükski küla on kohustatud kümnisemaksu tasuma. Osa külasid maksid kümnist otse kuningale. Selline maade registreerimine teostati kogu Taani kuningriigis. Nii sündiski nn. "Taani hindamisraamat" ladinakeelse pealkirjaga "Liber Censur Daniae", kirjutatud ajavahemikus 1231-1254. Raamat sisaldab ligi 500 kohanime Virust ja Harjust.

Eestimaa kirdepoolne osa kandis 13. sajandil Viro ehk Virumaa nime, millest võõrad kirjamehed ladina keele eeskujul Vironia tuletasid. Virumaa lõunapoolne osa moodustas üheainsa suure Lemmu kihelkonna, mis hõlmas hilisemad Viru-Jaagupi, Simuna ja Väike-Maarja kiriklikud kihelkonnad.

"Liberi" koostamise ajal paiknes Lem-

Kodupaiga lähiajaloost

Mullu möödus 770 aastat Assamalla küla esmamainimisest Taani hindamisraamatus.

Küla saatus kaasajal on samane kõikide Eestimaa külade omale, mida iseloomustab aeglane hääbumine.

Kolmkümmend aastat tagasi oli Assamalla 190 elanikku (ENE andmed), veel mõned aastad tagasi oli see arv 120, praeguseks on alles umbes 90. Neist on töövõimelisi ligi 50, neist pikaajalisi töötuid 5-6 inimest. Noored pered kolivad siit ära kuidagi väga järsku.

Viimasel kahel aastal sündis Assamalla kaks last. Jätkusutlikkusest ei ole juttugi.

Kohapeal leidub tööd kõigest paarile maaharijale, soomlaste sigala on külaga seotud ainult vänge haisu kaudu. Kes seal töötavad, pole mulle teada. Paarkümmend aastat tagasi kui olin ametis

Põdrangu sovhoosi raamatupidamises, sõitsin hom-

mu piirides kaks värskest rajatud kiriklikku kihelkonda. Põhjapoolsem neist oli Võhu. Võhu 24 küla kulka kuulusid ka Assamalla ja Kullenga, tolleaegses kirjalikus Asaemulae (18 adramaad) ja Kuldenkaue (2 adramaad). Assamalla nime ürgsem kuju oli vististi Aasamaanala. 13. sajandil nimetati teda tõenäoliselt Aasamala.

Pandivere kõrgustik sai oma põlduhariva rahvastiku tõenäoliselt Ranna-Virumaalt. Seda kinnitavad arheoloogilise uurimistöö andmed ja lähedane murdesugulus. Sellele toetudes võiks Assamalla, Veadlat ja Avispead teistest vanemaks pidada ja nende iga paari tuhande aastani arvata.

Meeli Kuntur

mikuti tööle õpilasbussiga, kus oli tavaliselt 30 last.

Nüüd läheb igal hommikul kooli 10 õpilast.

Korrumajade 44 – st korterist seisab tühjalt kolmandik. Mõned neist on aastaid müügis, aga ostjaid ei ole. Karm reaalsus on selline, et 12 korteriga majas elab 6 inimest, neist 5 on pensionieas.

Assamalla küla õitseng jääb Põdrangu sovhoosi aega ja kestis 15 aastat. Lõppes see suure paugu – põllumajandusreformiga. Sovhoosi Assamalla osakonna palgalehel oli suvisel ajal 100 töötajat. Küla oli rahvast täis, kõigile jätkus tööd ja leiba. Loomafarme oli kokku 8: üks lüpsikarjalaut Assamalla külas (160 looma), kaks lüpsikarjalaut Luhas (kummaski 200 looma). Keskuses olid veel noorkarjalaut, nuumpullide laut ja vasikalaut. Võhmutas ja Kullengal oli mõlemas üks lehmullikate laut. Millega selliseid tohutuid loomakarju söödeti? Karjamaad ja heinamaad jätkus kohapeal, jõusööt tuli Eestisse muidugi Venemaalt. See oli tõeliselt intensiivne loomakasvatus. Põdrangu sovhoosi lõpuaastatel oli Assamalla osakonnas ligi 20 raktorit ja liikumiidukit, üle 10 auto ja 6 teraviljakombaini. Kuus kombaini ühekorraga hiiglasuurel teraviljapõllul – see oli hingemattev vaatepilt, mis minu jaoks jääb elu lõpuni sovhoosiaja

simbooliks.

Kahekümne aastaga on pöördumatult hävinud eesti rahva eluviis, mis toitis inimesi hallidest aegadest alates. Tänapäeva põllumajandus pakub tööd ja leiba kaduvväikesele osale rahvastikust. Terve maailm kiitis Eestit selle eet, et siin suudeti õitsev põllumajandus, mis Euroopale ohtlikku konkurentsi pakkus, hävitada kiirelt ja efektselt. Et majanduse hävitamisega käis kaasas rahvastiku hävitamine, pole maailma silmis kõneväärski. Maailm ei pööra vähimatki tähelepanu sellele, et Eesti on soetanud hiigelsuure invaliidide armee, kelle toitmisega enam enam toime ei tulda. Kuidas need invaliidid tekkisid? Töötuks jäänud inimestel olnud ravikindlustust, arstiabi nad ei saanud ja ravimata jäänud tõved põhjustasid invaliidistumise. Majanduslangus tõi kaasa ka järsu sündivuse languse, mis praegu sunnib koole sulgema, samuti hävitab kauplusi, postiasutusi ja päästekomandosid, rääkimata noorte perede põgenemisest välismaale.

Sovhoosiaeg on vanemal ja keskmisel põlvkonnal veel hästi meele. Hea on tõesed, et mineviku meenutamine annab jõudu oleviku vaesuskarussellil toimetulemiseks. Vaadates tänapäeva noorte pingutusi pean tunnustama, et minul on elus väga vedanud. Oma tööaastate jooksul olen neli korda saanud uhiuue korteri, ilma et oleksin selleks pidanud pingutama või end pangalaenudega koormama nagu on saatusest määratud tänapäeva noortele. Kui hea oli elada Põdrangu sovhoosis, seda saabki tõeliselt hinnata alles tagantjärele. Sovhoos müüs oma töötajatele odavalt piima, sealih, kanu ja mune. Elasime nagu kuninga kassid, ei näinud undki mingist hindade tõusust. Ja kui palju kultuuriüritusi korraldati Sääse klubides! Sinna pääsemine polnud mingi probleem, sovhoosi bussid olid alati tööliste käsutuses, muidugi tasuta.

Iga pidu saab ükskord otsa ja ka hea elu lõpp saab vabadushõimete saatel. Inimesed uskusid vist tõemeeli, et vabadus on tähtsam tööst ja leivast. Kainemine jõudis kohale väga kiiresti koos tööpuudusega. Sovhoosi vara laialijagamisel unustati täielikult õiglus ja moraal. Tahtsin tingimata kirjutada sellest kuidas riigi vara erastati ja ärastati, aga paraku reformikomisjoni materjalid salastati seadusega kümneks aastaks ja neile ma ligi ei pääsenud. Kui tähtaeg lõppes, oli minu huvi kroonika kirjutamise vstu juba kadunud, sest ühisvarast suure tüki kahmanutele ei toonud see mingit õnne. Põllumajanduse allakäik jätkus täie hooga ja väiketootmisega alustanud pidid peagi tegevuse lõpetama.

On põhjust meenutada koduküla huvitavaid kirjandusõhtuid. Uues raamatukogus on neid korraldatud terve hulk, 30 ringis. Meeldejäätavamad neist olid pühendatud Juhan Liivile, Anderseni muinasjuttudele, Fr Tuglasele, Napoleonile, Harry Potterile ja James Herriottile. Minu täitumatuks unistuseks jäi M. Mitchelli romaani „Tuulest viidud“ tutvustamine, mis on üks maailmakirjanduse tähtseid ja sama õpetlik nagu piiblilegendid. Eks ole ka eestlaste kui igipõliste põlluharijate eluviis tänapäeval „tuulest viidud“. Ajaloomeenutuste juurde sobivad alati viited kirjandusteostele. Miks on elulooraamatud tänapäeval nii populaarsed? Sest nendes on kirja pandud tegelikkuses asetleidnud sündmused. Ajaloolased – poliitikud võivad vastavalt vajadusele ajalugu võltsida – tõde aga on kõigele vaatamata raamatutesse raiutud.

Eevi Geidik

